

JĘZYK ROMSKI W SYSTEMIE EDUKACYJNYM RUMUNII

1. ZAKRES SCHOLARYZACJI UCZNIÓW ROMSKICH, NAUCZANIE W *ROMANI*, JAKO JĘZYKU OJCZYSTYM ORAZ NAUCZANIE JĘZYKA ROMSKIEGO I ROMSKIEJ HISTORII W RUMUNII

Gdybyśmy mieli porównać współczesny poziom scholaryzacji wśród uczniów deklarujących romską tożsamość z tym, który charakteryzował tę grupę 19 lat temu, zauważylibyśmy 150-procentowy wzrost. W roku 1990 systemem edukacyjnym objętych było 109 325 romskich uczniów (przed-szkołaków i uczniów w klasach od 1 do 12), podczas gdy na koniec roku szkolnego 2007/2008 liczba romskich uczniów wzrosła do 263 409. Podobna liczba – 260 105 romskich uczniów – została odnotowana w poprzednim roku szkolnym (2006/2007). Biorąc pod uwagę ogólną liczbę dzieci i młodzieży, pobierającej w Rumunii edukację na poziomie przedszkolnym oraz szkoły podstawowej i średniej, wynoszącą 3,2–3,3 miliona, odsetek uczących się, którzy deklarowali romską tożsamość, wahał się między 8,23% a 8,13% w roku szkolnym 2007/2008 i między 7,65% a 7,28% w roku szkolnym 2006/2007.

Widoczny jest także ciągły wzrost liczby uczniów, którzy uczą się języka i literatury romskiej lub historii i tradycji Romów, a także uczących się w języku romskim, jako języku ojczystym. O ile w roku szkolnym 1992/1993, w którym język romski był przedmiotem nauczania w klasach od 1 do 4 i uczyło się go jedynie 368 romskich dzieci, to w roku 1998/1999 liczba takich uczniów wyniosła prawie 2000, a w marcu 2001 r. przekroczyła 11 000.

Liczba romskich uczniów, którzy podlegają ogólnokrajowemu romskiemu programowi nauczania (na który składa się 3–4 lekcje języka i literatury romskiej tygodniowo w klasach od 1 do 12 oraz zajęcia na temat

romskiej historii i tradycji, przewidziane dla klas 6 i 7) lub którzy pobierają naukę wyłącznie w języku romskim, wzrosła z 50 (w 1990 r.) do 26 805 (w roku szkolnym 2007/2008) – z tego 320 przedszkolaków i uczniów szkół podstawowych uczyło się wyłącznie w języku romskim. Oznacza to, że ich liczba wzrosła 356 razy.

W porównaniu z ogólną liczbą uczniów deklarujących romską tożsamość, 9,81% (w roku szkolnym 2006/2007) i 10,71% (w roku 2007/2008) zdecydowało się uczęszczać na zajęcia z języka i historii Romów lub uczyć się głównie w ich naturalnym języku – romskim.

Tabela 1.

Nauczanie romskiego języka i historii
wśród romskich uczniów między 1990 a 2008 r.

Rok szkolny	Liczba romskich uczniów	Liczba uczących się romskiego języka i/lub romskiej historii oraz tradycji, a także pobierających naukę głównie w <i>romani</i>
1989/1990	109 325	50
2002/2003	158 128	15 708
2003/2004	183 176	20 528
2004/2005	220 000	24 129
2005/2006	243 008	24 903
2006/2007	260 105	25 525 (z tego 140 pobierało naukę wyłącznie w <i>romani</i>)
2007/2008	263 409	26 805 (z tego 320 pobierało naukę wyłącznie w <i>romani</i>)

2. TYPOLOGIA FORM UCZENIA SIĘ I DOSKONALENIA *ROMANI*, JAKO JĘZYKA OJCZYSTEGO W RUMUŃSKIM SYSTEMIE EDUKACYJNYM

W Rumunii romscy rodzice mogą wybrać dla swoich dzieci jeden spośród dwóch typów edukacji. Jest to, po pierwsze, nauka w języku rumuńskim lub węgierskim (w zależności od regionu i wyboru danej rodziny). W ramach tego typu edukacji rodzice mogą domagać się dla swoich dzieci dodatkowych 3–4 lekcji tygodniowo, poświęconych językowi romskiemu i literaturze oraz/lub romskiej historii i tradycji. Po drugie, rodzice mogą się zdecydować na naukę w języku romskim (z obowiązkowymi 4 lekcjami rumuńskiego tygodniowo).

Poniżej przedstawione zostaną strategiczne cele, których realizacja ma przyczynić się do rozwoju nauki języka romskiego w szkole i poza szkołą. Pierwszym takim celem jest ciągły rozwój nauki języka romskiego w ramach edukacji szkolnej. Cel ten jest realizowany przez wprowadzenie 3–4 lekcji języka i historii Romów tygodniowo, w ponad 260 szkołach, w 40 okręgach. Cel ten realizują również szkoły, w których podstawowy program (klasy 1–4) jest w całości nauczany w języku romskim. Ta forma edukacji została wprowadzona w roku szkolnym 2001/2002 w Szkole nr 12 w Măguri-Lugoj, okręg Timiș. Obecnie w pięciu szkołach, 380 romskich uczniów,

Kelderaskie dzieci w Bukareszcie (fot. N. Gancarz, 2010)

Na targu w Bukareszcie (fot. N. Gancarz, 2010)

pobiera naukę wyłącznie w języku romskim. W tym kontekście należy wspomnieć również o dziesięciu dwujęzycznych przedszkolach, w których dzieci posługują się *romani* i rumuńskim. Wreszcie począwszy od roku szkolnego 2005/2006 częściowe nauczanie w języku romskim objęło uczniów klas 5–8. System ten ewoluował we wspomnianej Szkole nr 12 w Măguri-Lugoj i obecnie obejmuje 80 uczniów. W roku 2008/2009 uczniowie klas 7 i 8 po raz pierwszy składali pisemne egzaminy w języku romskim: wypracowanie z języka romskiego i testy matematyczne.

Drugim celem strategicznym jest rozwijanie możliwości studiowania języka romskiego na poziomie uniwersyteckim. W tym celu kontynuowany jest program studiów nad językiem romskim na Wydziale Języków i Literatur Obcych Uniwersytetu w Bukareszcie. Pierwszy fakultatywny kurs *romani* utworzono w roku 1992, następnie w 1997 r. powołano sekcję indyanistyki, obejmującą *romani* i *hindi*, która w 1998 r. przekształciła się w sekcję poświęconą wyłącznie językowi *romani*, a w 2005 r. stała się niezależną jednostką w ramach Wydziału, skupiającą 10–20 studentów, Romów i nie-Romów, włączając w to studentów zagranicznych, uczestniczących w programie Erasmus lub kontynuujących swe własne studia. Po drugie, istnieje możliwość studiowania języka i literatury romskiej w Collegium CREDIS Uniwersytetu w Bukareszcie i na Uniwersytecie Babeş-Bolyai w Cluj Napoca, na Wydziale Psychologii i Pedagogiki, na którym studiowała grupa Romów przygotowujących się do pracy nauczycieli języka romskiego. Pro-

Producenci urządzeń do destylacji alkoholu, Bukareszt (fot. N. Gancarz, 2010)

gram ten odbywał się w latach 2000–2008 i dzięki niemu studia ukończyło ponad 250 Romów. Oprócz tego, w roku akademickim 2008–2009 na Uniwersytecie Babeş-Bolyai studiowało 58 romskich studentów pedagogiki edukacji podstawowej i przedszkolnej.

Trzecim celem strategicznym jest rozwój narzędzi dydaktycznych, stosowanych w nauczaniu języka i historii romskiej, takich jak programy i podręczniki szkolne oraz materiały edukacyjne używane w zajęciach pozaszkolnych. W ramach realizacji tego celu romscy autorzy opracowali programy nauczania języka romskiego (klasy 1–12) oraz romskiej historii i tradycji (klasy 6–7). Celowi temu służy również przygotowanie nowych i kolejne wydania starszych podręczników języka i literatury romskiej, finansowane przez Ministerstwo Edukacji, Badań i Innowacji, czasem wspólnie z innymi instytucjami (np. z UNICEF).

Równie ważnym celem strategicznym jest pielęgnowanie języka, historii i tradycji romskiej w ramach zajęć pozaszkolnych. Można tu wspomnieć przede wszystkim o dorocznych konkursach znajomości języka romskiego. W latach 2000–2009 odbyło się 10 edycji konkursów, a wytypowanych 200–250 romskich dzieci z najlepszymi wynikami, wzięło następnie udział w Narodowym Konkursie Języka i Twórczości Romskiej, organizowanym i finansowanym przez Ministerstwo Edukacji, Badań i Innowacji oraz przez jego partnerów. Innymi konkursami o podobnym charakterze są: ogólnokrajowy konkurs *Diversitatea* ('Zróżnicowanie'), odbywający się od 2007 r.,

finansowany głównie przez Ministerstwo, a także ogólnokrajowy konkurs znajomości romskiej historii i tradycji dla uczniów i studentów, odbywający się od 2008 r. Konkurs ten organizowany jest przez Ministerstwo przy udziale Uniwersytetu w Bukareszcie i różnych organizacji romskich (np. Niro, Amare Rromentza, Sastipen). Wreszcie należy tu wspomnieć o festiwalu romskich parad i tradycyjnych strojów, w którego dwóch jak dotąd edycjach uczestniczyło 170 osób. Ta sześciodniowa impreza odbywa się w Costinești i jest finansowana przez Ministerstwo Edukacji, Badań i Innowacji, UNICEF, Partię Romską i organizację Save the Children.

3. GŁÓWNE AKCJE I PROGRAMY ZREALIZOWANE W RUMUNII PRZEZ MINISTERSTWO EDUKACJI I JEGO PARTNERÓW W LATACH 2007–2009

Jak widzieliśmy, głównym podmiotem działań na rzecz języka i kultury romskiej w rumuńskim systemie edukacyjnym jest Ministerstwo Edukacji. Finansuje ono w sposób ciągły cały szereg projektów, takich jak przygotowanie programów nauczania języka i historii romskiej, wydawanie podręczników, przygotowanie miejsc pracy dla nauczycieli-Romów, uczących romskiego języka, historii i tradycji, a także nauczania początkowego; konkursy znajomości języka romskiego. Ponadto Ministerstwo współorganizuje (wraz z organizacjami Amare Rromentza i UNICEF) dwujęzyczny program nauczania w przedszkolach, a także finansuje darmowy posiłek dla wszystkich dzieci, romskich i nieromskich, w przedszkolach i szkołach podstawowych.

Ministerstwo dba również o wytwarzanie i wzmacnianie romskich zasobów ludzkich w systemie edukacyjnym i w społeczeństwie. W tym celu przede wszystkim współfinansuje przygotowanie ponad 80 metodyków nauczania romskiego języka, historii i tradycji, a także szkolenie nauczycieli, przygotowanie okręgowych instruktorów *romanipen* w sferze edukacyjnej i szkolenie nauczycieli w zakresie metod aktywnego uczestnictwa społecznego. Adresatem tych działań są zarówno nauczyciele romscy, jak i zajmujący się Romami nie-Romowie (w tym ostatnim przypadku chodzi m.in. o szkolenia w zakresie pracy z dziećmi romskimi zgodnie z zasadami *romanipen*).

Ministerstwo Edukacji realizuje również europejski program PHARE, który koncentruje się na zapewnieniu dostępu do edukacji dla osób ubogich, w szczególności na objęciu nauczaniem romskich dzieci. Dotychczas zrealizowano 5 etapów projektu. Program obejmuje szereg inicjatyw edukacyjnych, takich jak stypendia, szkolenia i przygotowanie materiałów edukacyjnych.

Rodzina z Pipery pod Bukaresztem, Rumunia (fot. N. Gancarz, 2010)

Podobny profil mają działania zainicjowane przez Ministerstwo Edukacji w ramach strategicznego partnerstwa z przedstawicielstwem UNICEF w Rumunii. Należy do nich wydawanie podręczników do nauki języka i historii romskiej, organizacja szkół letnich dla romskich studentów, przyszłych nauczycieli oraz nie-Romów pracujących z Romami, a także akcja stypendialna mająca na celu pomoc finansową dla Romów uczących się w szkołach języka romskiego lub uczestniczących w uniwersyteckich kursach dokształcających. Osobną i bardzo ważną formą aktywności było wydanie dwóch książek dotyczących najbardziej bolesnych okresów historii Romów. Jedna z nich, wydana w 2006 r. i przeznaczona dla studentów, *Romskie lzy*, zawiera świadectwa Romów, którzy przeżyli deportacje do Związku Radzieckiego w czasie II wojny światowej. Druga, *Ze śmiercią w oczach* (wydana w 2007 r.), przeznaczona jest zarówno dla romskich, jak i nieromskich uczniów.

Oprócz wymienionych powyżej programów, realizowanych przez Ministerstwo samodzielnie lub we współpracy z UNICEF, Ministerstwo współpracowało również z szeregiem organizacji rządowych, pozarządowych i międzyrządowych. Wspólnie z Romani CRISS przygotowano szereg programów adresowanych do romskich uczniów, nauczycieli i metodyków nauczania. Partia Romów współfinansowała w 2006 r. ogólnokrajowy konkurs znajomości języka romskiego, a także zorganizowała dla jego uczestników obóz poświęcony twórczości w języku romskim. Partia ta sfinansowała warsztaty dla inspektorów oświaty i metodyków nauczania Romów,

Romowie w Bukareszcie (fot. N. Gancarz, 2010)

a w 2007 r. ufundowała 40 stypendiów dla romskich studentów uczestniczących w kursach, przygotowujących do zawodu nauczyciela języka romskiego. Współfinansowała ona także pierwszą paradę tańca i tradycyjnych romskich strojów. Project of Ethnic Relations uczestniczył w szkoleniu romskich i nieromskich nauczycieli (w latach 2006–2007), w ogólnokrajowym programie dla szkół *Diversitatea* (w latach 2007–2009), a także wsparł finansowo wydanie rozmaitych dokumentów normatywnych, dotyczących wcielania w życie polityki różnorodności. Fundacja CRCR (Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi) z Cluj Napoca uczestniczyła w programie edukacyjnym dla romskich nauczycieli i studentów, biorących udział w kursach organizowanych przez Collegium CREDIS w latach 2006–2009 i w Programie Stypendialnym dla Romskich Studentów (2007–2009). Instytut Międzykulturowy w Timișoarze współorganizował kursy dla nieromskich nauczycieli,

pracujących z romskimi dziećmi. Organizacja Amare Rromentza uczestniczyła w programie dla dwujęzycznych przedszkoli, finansowała i szkolila romskich asystentów szkolnych i mediatorów, a także brała udział w ocenie działalności Ministerstwa Edukacji w latach 1990–2008. Collegium CREDIS Uniwersytetu w Bukareszcie, Uniwersytet Babeş-Bolyai w Cluj Napoca i Program PIR współpracowały w szkoleniu romskich nauczycieli. Organizacja Save the Children przyczyniła się do wydania w latach 1999–2009 rozmaitych materiałów edukacyjnych i podręczników uzupełniających do nauki języka, historii i tradycji Romów. Organizacja CEDU 2000+ wydawała podręczniki i materiały pomocnicze do nauki języka romskiego w latach 1999–2004.

W artykule tym przedstawione zostały czynniki wpływające pozytywnie na rozwój edukacji w zakresie języka romskiego w Rumunii, na wszystkich szczeblach nauczania. Rumunia dysponuje wszystkimi narzędziami, które są niezbędne dla rozwoju edukacji w języku romskim i wiedzy o tym języku: programami nauczania dla przedszkoli, szkół podstawowych, średnich i wyższych; podręcznikami i innymi materiałami edukacyjnymi, wsparciem uniwersyteckim. Należy zwrócić uwagę na całkowicie nowy, dwuetapowy system szkolenia nauczycieli języka romskiego, w ramach którego odbywają oni intensywne, najpierw trzytygodniowe szkolenie w trakcie letnich kursów języka romskiego, dzięki którym w latach 1999–2009 przygotowano 800 nauczycieli. Drugim etapem są zaoczne kursy uniwersyteckie, skierowane do nauczycieli rozmaitych przedmiotów w języku romskim albo też tego języka i/lub romskiej historii i tradycji.

Istnieje jedna szkoła z programem nauczania realizowanym całkowicie w języku romskim, na poziomie od przedszkola do szkoły średniej. Pięć innych prowadzi pełny program nauczania w języku romskim, ale jedynie na poziomie szkoły podstawowej. Inne szkoły mają w swoich programach 3-4 lekcje języka romskiego tygodniowo i/lub jedną lekcję tygodniowo romskiej historii i tradycji w klasach 6 i 7. Wszystko to świadczy o sukcesie dążenia Romów do częściowego włączenia języka romskiego w system edukacyjny.

Thum. Sławomir Kaprański

Gheorghe Sarău

I ČHIB I RROMANI AND-E SIKLĂRIMASQĚRI SISTÈMA RUMÂNIAŲE

Anda amaro artiklo, zumavas te analisaras 3ikaj areslăs i čhibitko planifikácia e rromane čhibăqĕri and-i Rumânia aj sikavas savi si i baxtali aj jekhutni situácia laqĕri and-o dikha laqĕre implementaciaqĕre and-o siklăripen pe sa o nivělă e edukacionalone institucionqĕre e themesqĕre.

Gheorghe Sarău

ROMANI LANGUAGE IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF ROMANIA

In this article, we tried to analyse the status of linguistic planning of Romany language in Romania, outlining the fortunate and unique situation of its application concerning the study of Romany language on all educational levels.